

VÕRU KONVERENTS

Võru Instituudi ja Tartu Ülikooli sügise-ne, seekord 13. konverents toimus 30. X–1. XI 2008 Võrus. Konverentsi teema oli „Kirjandus/keel vähemuses” ja enamik ettekandeid oligi kirjanduse valdkonnast.

Avasõnad ütles Külli Eichenbaum, selgitades muuhulgas, et konverentsi teema valik johtus osalt ka sellest, et Võru Instituudis on teoksil võru kirjanduse lugemiku koostamine.

Esimese õhtu ettekanded käsitlesid Soome ja Eesti vähemuskirjandust. Kari Sallamaa (Oulu Ülikool) ettekanne oli läänemeresoome rahvaste kirjanduse mitmekeelsusest. Vähemuskirjandus elab laiemas kultuurikontekstis tihedamas või lõdvemas kontaktis enamuskirjanduse ja kogu enamuskultuuriga. See tähendab ka kakskeelsuse ja isegi kolmkeelsuse olemasolu, mis võib loomingu takistada, aga ka mõjuda sellele viljastavalt. Kõik uurali kirjandused on sündinud ja elavad siiani indoeuroopa keelte sees. Teoreetiliselt on kirjanduse mitmekeelsust uuritud üsna vähe. Vähemuskeeles kirjutamine on ikka teadlik ja riskantne valik, mille põhjused on eetilised ja poliitilised. Sageli kirjutab keeles ainult üks inimene: Norras kirjutab Alf Nilsen Børsskog kveeni keeles, lüüdi kirjanduse ainuke esindaja on Soomes elav Miikul Pahomov. Karjala karjalased, näiteks vienalased Jaakko Rugojev, Ortjo Stepanov ja Antti Timonen, on kirjutanud soome keeles, sest see oli valmis keel. Vepsa kirjanikke on praegu 11, lisaks veel Soomes Raisa Lardot, kes kirjutab soome keeles. Venemaa soomekeelne kirjandus, mis on siiani toetunud enamas-

ti vene kirjandusele, toetub üha enam Soomele. Sven Lokka triloogia teine ja kolmas köide on kirjastatud Soomes. Teadlikult räägib etnofuturismist Enska Jakobson, kelle publik on nii Karjalas Petroskois kui ka Soomes. Varsti kahekümneaastane etnofuturism ongi üks viljakamaid esteetilis-kultuuripoliitilisi programme, mis sobib eriti hästi uurali rahvastele, kelle keelefilosoofia põhineb mitteindoeuroopa keelesüsteemidel.

Kauksi Ülle ettekanne „Tiijuht Võroseto kiränduse mano” juhtis kuulajad võru-setu kirjanduse ja võru kirjanduse õpiku juurde. Pealkiri lähtub Jaan Latiku loost „Tiijuht”, kus poisike juhatab teed külakoerte kirjeldamise abil. Tunnetuslikult on selline teejuhatamine viis veel säilinud. Ei öelda aadressi, vaid millega maja kõrvuti on, mis värvi ta on, missugune ukseklaas on katki. Praegune võru kirjandus on näitekirjandus. Romaani(sarja) pole, luuletustes on rohkem laulusuund, lugemisluulet nagu polegi. Siin peaks tulema uus põlvkond, mida on Võru Instituut oma kirjandusvõistlustega ka püüdnud kasvatada. Nüüd löövad ka filmid laineid.

Ave Mattheuse (TLÜ) ja Tiia Allase (Põlvamaa ajaleht Koit) ettekanne käsitles Kauksi Ülle loomingut naiskujusid. Tema loomingus on naisvaatepunkt oluline osa, naine on keskne tegelane paljudes teostes ja esineb igasugustes rollides. Kirjanik näib oma teostes tahtvat samal ajal kõnelda nii naiste saatusest ühiskonnas kui ka suure hulga sugupõlvede või rahva käekäigust. Ettekandes vaadeldi Kauksi Ülle naiskujude ambivalenttsuse avaldumist ja selle põhjusi. Keha kujutamist femi-

nistlike teooriate järgi uurinud järeldavad, et mehi hinnatakse vaimu ja mõistuse, naisi keha ja tunnete järgi. See avaldub ka Kauksi Ülle loomingus. Oluline on ka peremehetuse teema, mis varemgi eesti kirjanduses ette tulnud. Keskne teema on poeg.

Võru kirjanik Igor Kotjuhh, kes kirjutab vene keeles, rääkis eestivene kirjandusest üldisemalt: millal, kuidas ja kellele? Eestivene kirjandus on sünteeskirjandus, eesti ja vene kirjanduse süntees. See kirjandus kujunes juba 1920. aastatel, tänapäevane kirjandus hakkas arenema 1990. aastatel. Tänapäeva eestivene kirjanikud tunnevad eesti kirjandust ja ka eesti keelt paremini kui varasemad. Tõlketeoreetik Boriss Baljasnõi Interneti-tõlkestuudios eesti kirjandust tõlkinud noortest, kes kirjutavad ka originaalloomingut, kujunes rühmitus Tuulelohe, mis tegutses aastail 2003–2006.

Helle Laanpere (Võrumaa Keskraamatukogu) tutvustas näitust, mis koostati Pokumaal toimunud võru lastekirjanduse päeva puhul. Näituse 27 kirjanikust on umbes pool võru identiteediga autorid.

Teise päeva ettekanded käsitlesid muude soome-ugri rahvaste kirjandust.

Arvo Valton Vallikivi pidas teemat sisse juhatava ettekande. Olukorras, kus idapoolsetel soomeugrilastel praktiliselt puudub omakeelne haridus ja hoolimata keeleseadusest võimalus omakeelseks asjaajamiseks ametiasutustes ning omakeelseid raadiosaateid ja teleülekandeid on äärmiselt vähe, on ilukirjandus peamine oma keele säilitamise vahend. Tänu erainitsiatiivile on tekkinud uusi kirjastamisvõimalusi. Viimastel aastatel võibki täheldada noorte, eriti naisautorite suurt juurdevoolu kirjandusse. Ka tõlkekirjanduse avaldamine on kasvanud, eriti soome-ugri keelte omavaheliste tõlgete näol. Et aastast ilmub ainult mõnikümmend omakeelset raamatut, on iga selline raamat kultuuriline ja rahvuslik sündmus. Peale ilu-

kirjandusliku ja keelehoide väärtuse on iga omakeelne teos ka venestamisele kultuurilise vastupanu akt.

Natalja Tšikina (Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Instituut, Petroskoi) soomekeelne ettekanne vaatles karjalakeelset lasteluulet, mis hakkas Karjala Vabariigis arenema paarkümmend aastat tagasi. Praegu kirjutatakse kõigis kolmes karjala murdes, kuid ühtki päris lastekirjanikku pole. On luuletajad, kes kirjutavad nii täiskasvanuile kui ka lastele, kuid lastele kirjutajate hulgas on ka lasteaedade, koolide ja kõrgkoolide õpetajaid. Luuletused õpetavad lapsi armastama oma sünnikohta, karjala keelt ja loodust. Kohati on luuletused lastele liiga pikad ja rasked, kuid enamasti on karjalakeelne lasteluule väga huvitav ja omapärane. Kokku on ilmunud 13 luulekogu, millest üks on päris karjala murdes, 12 livvi ehk Aunuse murdes ja üks lüüdi murdes luuleraamat, mis sisaldab ka lasteluulet.

Aleksandra Rodionova (Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Instituut, Petroskoi) ettekande teemaks oli karjala keele livvi (Aunuse) murde õpetamine Prääsäs ja Prääsä rajoonis, mis on põhiliselt lüüdi murdeala. Kui 1988. aastal hakati karjala keelt taaselustama ja aktiivselt arendama, otsustati, et õpetus hakkab toimuma kahes peamurdes: aunuse ehk livvi ja päriskarjala murdes. Prääsä rajoonis õpetatakse livvi murret 1990. aastate algusest. Mõnes koolis toimub õpe vaid ringi tasemel, teistes on kaks tundi karjala keelt nädalas kas esimesest viienda või viiendast üheteistkümnenda klassini. Prääsä keskkoolis, kus seni olid vaid keeleringid, hakati sellest õppeaastast alates õpetama karjala keelt esimesest klassist üheteistkümnendani, mis on karjala keele taaselustamise seisukohalt väga tähtis. Lasteaedades on karjala keele õpetamine hästi korraldatatud.

Enn Ernits (Eesti Maaülikool) kõneles vepsakeelse kirjasõna ajaloost, eristades esimest (1930. aastatel) ja teist ehk tänapäevast perioodi (alates 1991. a). Kui esi-

mese kirjakeele perioodil ilmusid põhiliselt algkooliõpikud, siis nüüd on lisandunud ka ilu- ja vaimulik kirjandus. Nagu noorele ilukirjandusele iseloomulik, on ilmunud peamiselt luulekogud, aga ka lastekirjandust ja üks romaan. Aastast 1993 ilmub ajaleht Kodima. Tänapäeva kirjakeele arendamisel on eriti hinnatav lingvist Nina Zaitseva tegevus.

Seejärel tutvustas Marje Joalaid (TLÜ) näitust vepsa esimese kirjakeele ajal 1930. aastail väljaantud õpikutest, mida säilitatakse Tallinnas Akadeemilise Emakeele Seltsi raamatukogus.

Järgnes ekskursioon Pokumaale, kus külastati Pokukoda ja vaadeldi kunstnik Edgar Valteri töid ning tehti väike matk ümbruskonnas.

Pärastlõunased ettekanded käsitlesid kaugemate soome-ugri rahvaste kirjanduse probleeme.

Niina Obrezkova (Venemaa Kirjanike Liit), kes ka ise luuletab komi keeles, kõneles oma komikeelses ettekandes protsessidest, mis leiavad aset komi kirjanduses, ja probleemidest, mis kirjandusel on tänapäeva Komi Vabariigi kultuuri- ja keelekeskkonnas. Praegu on Komi Kirjanike Organisatsioonis 50 liiget, kellest 24 kirjutab komi keeles. Kõige aktiivsemalt areneb poeesia, kirjanike uus põlvkond ongi eelkõige luuletajad. Proosas prevaleerivad väikevormid, mille põhiline teema on küla lagunemine. Nagu dramaturgias on ka proosas esindatud põhiliselt vanema põlve kirjanikud. Lastele kirjutatakse üsna vähe. 2007. aastal anti välja umbes 35, 2008. aastal 15 komikeelset raamatut. Need väljaanded jõudsid küll raamatukogudesse, kuid kahjuks mitte müüki. Komi kultuurilis-keelelises keskkonnas on tegureid, mis vähendavad komi kirjanduse kasutamist ja kiirendavad komi laste venekeelses keskkonda assimileerimist. See viib komi kirjanduse potentsiaalse lugejaskonna kahanemiseni ja selle tagajärjel komi kirjanduse väljatõrjumiseni maailma kultuurikontekstist.

Valeri Alikov (Helsingi) rääkis eesti ja mari kirjandussuhetest, mille juured ulatuvad 1950. aastatesse, kui Julius Mägist kirjutas Rootsis artikleid mari kirjandusest. Nõukogude Liidus tekkisid need suhted 1960. aastail ja kõnelda tuleb ennekõike vastastikustest tõlgetest. Tänapäeval toimub tõlketgevus aktiivselt nii Marimaal kui ka Eestis. Mari keelde on tõlgitud Lydia Koidula, A. H. Tammsaare, Kauksi Ülle, Jaan Kaplinski, Viivi Luige teoseid, eesti keelde Valentin Kolumbi, Albertina Ivanova, Svetlana Jessaulova, Valentina Iziljanova, Valeri Mikori luuletusi.

Natalja Iljina (Udmurdi Riiklik Ülikool) kõneles udmurdi kirjandusest, mis on suutnud siiski säilitada etnilise omapära. Tänapäeva udmurdi kirjandus põhineb ühelt poolt udmurdi ja vene klassikalise kirjanduse traditsioonidel, teiselt poolt toimub ka mütopoeetiliste traditsioonide areng. Orienteerutakse ka tänapäeva Euroopa kirjanduse tendides (nt postmodernism). Toimub naiskirjanike ja poetesside loomingu õitseng, aga ka massikirjanduse žanride sissetung (nt detektiivlood, humoreskid jms).

Nadežda Ptšelovodova (TLÜ) tutvustas Eestis ilmunud soome-ugri kirjanduse näitust ja kõneles Eestis väljaantud soome-ugri kirjandusest. Näitusele oli välja pandud aukartust äratav hulk raamatuid, nii teiste soome-ugri rahvaste kirjandusteoste tõlkeid eesti keelde kui ka eesti kirjanduse tõlkeid sugulaskeeltesse, lisaks veel kakskeelseid väljaandeid. Esimene sari, mis Eestis ilmus, oli neli raamatut idapoolsete soome-ugri rahvaste klassikutelt. Teine sari oli „Väikeste rahvaste suur kirjandus“, mis sisaldab 11 raamatut. Kõige uuem sari sai alguse 2006. aastal. Luule tõlkimisel on kasutatud reaalseid tõlkeid.

Õhtul esinesid konverentsi külalistele Võrumaa kirjanikud Jan Rahman, Contra, Aapo Ilves jt, kes laulsid ja lugesid oma luuletusi.

Kolmanda päeva ettekanded olid kee-

leteemalised. Eberhard Winkler (Göttingeni Ülikool) kõneles A. J. Sjögreni kogutud materjalil põhinevast liivi-saksa ja saksa-liivi sõnaraamatust, mille andis välja F. J. Wiedemann, ja A. J. Sjögreni käsikirjalistest materjalidest, milles on ilmunud sõnaraamatuga võrreldes erinevusi. E. Winkleril ja K. Pajusalul on käsil ühistöö, mille eesmärgiks on välja anda sellel käsikirjalisel ainestikul põhinev kriitiline analüüs. Tähelepanu pööratakse salatsiliivi murdele, mis seni on läänemeresoome keeleteaduses õigustamatult tähelepanuta jäänud. Teose oletatavaks ilmunisajaks nimetas Karl Pajusalu 2009. aasta jõule.

Nikolai Kuznetsov (TÜ/EKM) käsitles oma ettekandes vene mõjusid komi keeles. Komi ja vene kontaktide algus läheb tagasi XI sajandisse. XIV–XVI sajandil kontaktid hoogustusid. Enne XX sajandit oli komi ühiskond siiski valdavalt ükskeelne. Tänapäeval avaldab vene keel komi keelele väga tugevat mõju.

Natalja Kondratjeva (Udmurdi Riiklik Ülikool) vaatles udmurdi keele hetkeolukorda sotsiolingvistika vaatenurgast. Udmurte elab 2002. aasta rahvaloenduse järgi Udmurdi Vabariigis 460 000 ehk 29,3% elanikkonnast. Udmurdi keelel on nagu vene keelelgi vabariigis ametliku keele staatus. Udmurdi Vabariigi riikliku rahvuspoliitika elluviimises osalevad erinevad institutsioonid: ühiskondlik-riiklikud, kultuurilised, teaduslikud.

Nende kolme sotsiolingvistilise mõõdupuu järgi näib udmurdi keele olukord olevat hea. Kui aga suunata tähelepanu udmurtide hoiakutele, võib järeldus udmurdi keele olukorrast olla teistsugune. Esineja analüüsis ankeetküsitlust, mille abil uuriti udmurdi keele kasutamist udmurdi külas. See koosnes neljast osast: kuidas kasutatakse udmurdi keelt pereringis, kuidas toimib keel eri elukutsetega seoses, milline on keele tähtsus teeninduses ja mida tasuks koolides õpetada udmurdi keeles.

Miikul Pahomov (Helsingi Ülikool) pidas soomekeelse ettekande, kus heitis pilgu lüüdi keele arengule kirjandusest lähtudes. Ta jagas lüüdi kirjanduse kolmeks perioodiks: 1) 1989.–1993. aasta ajaleheperiood, kui hakkasid ilmuma esimesed lüüdikeelsed kirjandusteosed ajalehtedes, näiteks Karjalas ilmuvas soomekeelses lastelehes Kipinä; 2) 1993.–2005. aasta raamatuperiood, kaasa arvatud ka ajakirjad, ja 3) alates 2005. aastast tänaseni kestav eeposeperiood. M. Pahomov vaatles põhjalikult igal perioodil kasutatud keelekuju. Ta mainis ka lüüdi kirjandusuurijate nimesid, muuhulgas on lüüdi kirjandusest kirjutatud arvukalt artikleid selgelgi konverentsil esinenud Natalja Tšikina.

MARJE JOALAIID

RUNNELI KONVERENTS

13.–14. novembril korraldasid Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut ning Eesti Humanitaarinstituut konverentsi „Minemise pidevus ja astumise katkendlikkus. Hando Runnel 70”. Juubilar ise saabus kohale teiseks päevaks.

Esimesena sai sõna Peeter Olesk, kes kõneles teemal „Keda luuletaja otsib? Millal ennast, millal teisi?” Tekst, mille-

ga autor esile tuleb, on eeldatavasti valmis. Igal tekstil on oma ajalugu. Kui tekst on valmis, peaks see olema tema minevik. Igale tekstile järgneb tõlgendus. Teispool teksti võib olla veel sama luuletuse põhjal tehtud laul või ka sellest tehtud tõlge. P. Olesk võrdles Runneli luuletusi tema joonistustega, mida olevat 1000 ringis ja mis valmivat ilma mustan-

dita. Pilt on kohe valmis, sõnad mitte. Luuletajana on Runnel pidev otsija, kunstnikuna on ta valmis. Sõna otsib ta märksa rohkem kui joont. Runnel on luuletajana kogu aeg jätkanud, kogu tema olevik on värsistatud ja jääb mulje, et ta võib kirjutada kõigest.

Aare Pilve (UTKK) ettekanne „Varbavalu. Personaalsuse käsitusest Runneli mõtlemises” vaatles isikliku ja kollektiivse enesekirjelduse seoseid Hando Runneli esseistikas. Chris Fowleri antropoloogilise personaalsusetüpoloogia põhjal võib Runneli identiteedimustrit nimetada dividuaalseks ja totemistlikuks (maaga seotud, pigem kollektiivkui indiviidipõhine, pigem jagatav kui jagamatu, tõuühtsusele orienteeritud identiteet). Nõnda võib Runneli mõtlemises välja joonistada teatava liikumise loomupärasest elutundelisest hoiakust teadliku konservatiivse poliitilise hoiaku suunas, kusjuures konservatiivsus kui ideoloogia ise ei kuulu enam tolle „totemistliku” maailmataju raamesse: sellest ka teatav lõhestatusevalu, mida võib nii Runneli luules kui ka konservatismis endas täheldada (vt Looming 2009, nr 2, lk 264–272).

Anneli Mihkelev (UTKK) võrdles oma ettekandes („Luule kui identsusloome Hando Runneli loomingu põhjal”) Runneli ja Kalju Lepiku loomingu. Identsusloome luules võib olla alateadlik, mõnikord sihilik ja sihikindel tegevus, mis paistab välja intertekstuaalsete suhete kaudu. Esineja leidis eriti tugeva seose Kalju Lepikuga: mõlemat luuletajat ühendab sõnamänguarmastus, rahvalikkuse taotlus, rahvalaulu imiteerimine, piibel ja kristlikud motiivid, samuti poliitilised motiivid, mure oma kodumaa saatuse pärast. Nende mõlema teostest võib leida vastastikuseid allusioone.

Õnne Kepp (TLÜ) kõneles teemal „Maa ja maastik Hando Runneli luules”. Ühes oma esseedest on Runnel arutlenud põhjuste üle, miks ta ei kirjuta loodusest, tõdedes, et ta ei tea täpselt, mis

on loodus. Inimese normaalne keskkond on kodu. Kus lõpeb kodu ja algab loodus? Runneli esimesed kogud sisaldavad rohkesti loodusmotiive. Luuletaja poetiseerib sünnikohta Järvamaal. Autor tutvustab ennast maastiku kaudu, ühise Eesti looduskodu kaudu. Juba esimestest kogudest algab Runneli teekond kodumaa mõtestamisele ja väärtustamisele, mis kestab aastakümneid: küla, kodu ja looduse tõstmine elamise prioriteediks, kust kõik hinnangud võrsuvad ja kuhu muud tõekspidamised suubuvad. Selle kujutamiseks on Runnel valinud rahvalaulupärase stiili, mis omakorda võimendab rahvast ja maastikku.

Elo Lindsalu (TLÜ) vaatles oma ettekandes tüdruku ja naise kujutamist Runneli luules peamiselt 1960.–1980. aastate kogudes. Erineb ju Runnel oma osavõtlikkuse ja empaatiaga tüdrukute ja naiste murede-rõõmude vastu paljudest eesti meesluuletajatest, kes luules väljendavad eelkõige oma mehelikke mõtteid, tundeid ja ihasid. Naised Runneli luulepeeglis liigenduvad laias laastus järgmiselt. Nooruse romantilises igatsusluules („Maa lapsed” ja „Laulud tüdrukuga”) esineb õrna tütarlapse kuju, kes koondab endasse pigem igatsust suure tunde järele kui reaalselt armastusekogemust ning sulab sageli kokku Eesti ja tema loodusega. Teine tolle perioodi naisekuju on perenaine ja ema, kes jäävad meelde headuse ja hoolivusega. Kui „Mõrus ning möödujas” muutub suhtumine (linna)naisesse kriitiliseks ning ilmub visnapuulik äärmustesse polariseerunud naisekuju, siis „Punaste õhtute purpuri” ja „Sinamu” naispaleuste poole pöördub luuletaja taas ülevas toonis, Ülemlauluga sarnases registris. Runneli suhe naisesse ja ta luule naisekujutus on tihedalt seotud piibelliku (kristliku) paradigmaga.

Elle-Mari Talivee (TLÜ) käsitles ettekandes „Hando Runneli minek maalt linna. Kodu-käija staatus” Runneli seost koduga ja maaga, kus ta elab. Luulekogus „Kodu-käija” (1978) on

mureliku ja traagilise ilmega isamaa-luule, kust kumab läbi kodu kaotamise motiiv. Kodu-käija ei ole enam kodus, ta vaid käib seal. On olemas tulija, kuid pole kodu ennast. Sel ajal oli Eestis käimas linnastumise teine laine. Ajal, mil kõigest väest endist kodu mõistet hävitada ja teistsugusega asendada püüti, esines Runneli luules nukker arusaam, et rääkida saab sellest teisiti kui varem. Oluline on selle kogu kontekstis ruumi tajumine n-ö sisemiste (aja) parameetrite järgi, sest väline on justkui hägus ja tabamatu. Luuletuste rütm muutub. Võõrandumise teevad ilmekaks pealkirjad („Ei mullast sul olegi enam suurt lugu”, „Mis on me pääl, kas jumalate viha” jpt).

Konverentsi teise päeva alustuseks kõneldi Hando Runnelist kui lasteluuletajast. Mare Mürsepp (TLÜ) vaatles oma ergastavas ettekandes „Armastusluulet lastele” Runneli eripära eesti lasteluule kontekstis. Runneli esimene lasteluuleraamat „Miks ja miks” sai ilmudes eesti lasteluulet elavdavaks murdepunktiks. Runneli lasteluulet iseloomustab julge ja siiras sõna, teksti tihedus ja kontsentreeritus, armastuse kui loodusejõu esiletõstmine, kõnelemine lihtsaimatest lastele arusaadavatest väärtustest, filosoofilisus ilma didaktikata. Mõned Runneli lasteluuletused on laste endi absurdipiltidele sarnased ühe-meeleolu-pildid, mõned on mitmekihilised tekstid, kus lastele on adresseeritud sõnamäng, täiskasvanuile aga alltekst. Mürsepp osutas ka Runneli seosele Jaan Lattikuga.

Loone Otsa (TÜ) ettekanne „Runnel – lasteluuletaja: ametlike või alternatiivsete väärtuste kandja?” võttis ette Runneli lasteluules väljendatavate väärtuste võrdlemise sellega, milliste väärtuste kasvatamist peeti oluliseks nende raamatute ilmumise aegsetes kommunistliku partei ja hariduspoliitilistes programmides. Kui veel 1960. aastatel peeti parteidokumentides laste kasvatamise puhul oluliseks väärtusi,

mida võib nimetada üldinimlikeks, ja erinevus nende väärtuste ning Runneli lasteluules väärtustatavate asjade vahel pole eriti suur, siis 1970. aastatel on lapse kui inimesiksuse kasvatamise asemel juttu kommunistliku meelsuse kasvatamisest. Runneli lasteluulet analüüsides leidis L. Ots sealt sellised väärtustamispunktid nagu loomad, töö, loodus, hoolivus jne. Üldkokkuvõttes ütles esineja, et mida vähem üldinimlikkust oli parteilise hariduspoliitika sõnastatud eesmärkides, seda rohkem võis seda leida Runneli luuletustest.

Ants Johanson (TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia) andis oma ettekandes „Lauluks loodud” ülevaate Runneli luule viisistamisest. Kokku 95 heliloojat on viisistanud ligi 300 Runneli teksti, neist 50-l on mitu lauluversiooni. Kõige rohkem on Runneli tekstidele muusikat kirjutanud Veljo Tormis, olulised on Runneli tekstid ka Ruja, Kukerpillide ja Justamendi repertuaaris, ning väga palju on neid kasutatud nn autorilaulu tekstidena (enim Urmas Alenderi ja Kait Tamra viisistatuna ja laulduna). Johanson arvates on Runneli luuletekstid eriti sobivad laulutekstideks oma rahvalaululikkuse, lihtsuse ja kodususe, aga samuti rahvaliku irooniatunnetuse tõttu, originaalsed sõnaseaded ja jõulised jämedakoelised kujundid muudavad need tekstid heliloojaile ja lauljaile tänuväärseks materjaliks.

Ele Süvalep (Oulu Ülikool) tegeles ettekandes „Talihari. Lumevalgus. Kodu-käija” luuletajatekolmiku Visnapuu – Rummo – Runnel võrdlemisega, lähtudes Runneli enda arvamusel, et tema luule on Visnapuust mõjutatud Paul-Eerik Rummo kaudu. Tinglikult võib selle rea algusotsa paigutada ka Ernst Enno. Süvalep tõi nende võimaliku võrdluspunktina välja teatava lapse-likult puhta väljendusviisi otsingud, mis seostuvad rahvalaululikkuse ning murdekeele elementidega nende luuletajate loomingus. Teine võrdluspunkt on kõrgendatud, loitsiv häälestus, mis

neile kolmele on ühiselt iseloomulik ja mis Runneli puhul ühineb kohati madalama keeleregistriga. Kolmas võrdluspunkt, millest Süvalep kõneles, on kurbuse kujutamine nende kolme luules.

Paul-Eerik Rummo poeetiline sõnavõtt „Võhmuta ja Paide” puudutas Runneli kaht luuletust ning kõneles nende kaudu jõuetusetunde ning elujõu ja kestmise pingest Runneli luules ning selle keskel ennast ilmutavast puhtast sõnalisest mängurõõmust (vt Eesti Ekspressi lisaleht Areen 21. XI 2008).

Maarja Vaino (TLÜ) kõneles ettekandes „Runneli monoloogid” Runneli esseistikast, milles olulisel kohal on küsimused kultuuri kohta, kuid sageli võtavad need iseendaga peetavate kõneluste loomu. Vaino arvates on Runnelile kui mõtlejale omane teatav isemõtlemise paatos, monoloogiline suletud enesega suhtumine, mis ometi kaasab ka teatava ühisteadvuse. Runneli esseistikat võiks nimetada argimütoloogiateks, mille püüdeks on puhastada kultuurilistest mõistetest välja isiklik tähendus. Oluli-

ne on monolektiline isikliku pidevuse tunne ja selle kaudu jõuab Runnel ka kultuurilise järjepidevuse kaitsja positsioonini. (Ettekande lühendatud tekst ilmus Eesti Päevalehes 22. XI 2008.)

Rein Veidemanni ettekanne „Hando Runneli *ilmamaa*” püüdis luua teatavat ilmamaa mõiste poeetilis-metafüüsilist tõlgendust, lähtudes Runneli enda määratlusest. *Ilmamaa* on Veidemanni järgi Runneli jaoks kogu tunnetuse peamõiste, eetiline imperatiiv ning hermeneutiline kategooria, ühtlasi ka Runneli ideaalne Teine. Ilmamaa mõiste tähistab olemist iseendast, ta on kõige tuletatavuse koht; rahvusenagi oleme pidevalt teel oma ilmamaa, s.t enesestmõistetavuse suunas. (Ettekande tekst ilmus 22. XI 2008 Postimehes.)

Konverentsi lõpetuseks sai sõna Hando Runnel, kes luges igale esinejale ühe pühendusteksti.

TIINA HALLIK,
AARE PILV

SOOME-UGRI SÕNARAAMATUTE SEMINAR

13.–14. novembril 2008. aastal toimus Tallinnas Eesti Keele Instituudis EKI ning Eesti Rakenduslingvistika Ühingu korraldusel kahepäevane seminar „Soome-ugri keelte sõnaraamatud: mis neid liidab ja mis lahutab”. Kokku peeti seminaril 20 ettekannet, mille võiks temaatiliselt jaotada teatava tinglikkusega nelja rühma: 1) üldsoomeugriliste või üksikute soome-ugri keelte sõnaraamatute ülevaated, 2) teadussuunitlusega sõnaraamatutöö tutvustused, 3) mõne konkreetse (sealhulgas ohustatud või kadunud) soome-ugri keele sõnavara väljaandmine, 4) (koostamisel olevate) kakskeelsete (tõlke)sõnaraamatute tutvustused.

Seminari avas Sven-Erik Soosaar (EKI) ettekandega „Soome-ugri keelte

sõnaraamatud: mis neid liidab ja mis lahutab”. Esineja andis ülevaate üldsoomeugrilistest ja eri soome-ugri keelte sõnaraamatutest, sõnaraamatusarjadest ja -tüüpidest (seletus-, murde-, etümoloo- ja -mõistelised sõnaraamatud, onomasioloogilised sõnaraamatud). Esineja juhtis õigesti tähelepanu sellele, et kõige rohkem ja mitmekesisemaid sõnaraamatuid on soomlastel, ungarlastel ja eestlastel, s.o nendel soomeugrilastel, kellel on oma iseseisev riik, siiski on – nagu näitas peale tema enda ettekande ka kogu seminar – ka teiste soome-ugri rahvaste keeltele häid ja suuremahulisi sõnaraamatuid. Oma ettekande lõpetas S.-E. Soosaar tõdemusega, et vaja oleks luua rahvusvahelise koostöö abil soome-ugri andmebaas, mille põhjal saaks

koostada mitmesuguseid soome-ugri sõnaraamatuid.

Szilárd Tóth (Läti Ülikool) pidas ettekande „Eesti-ungari leksikograafia lapsepõlve probleeme läbi aegade”. Kui- gi tegemist on kahe iseseisva soome-ugri riigiga, on seni väljaantud eesti-ungari ja ungari-eesti sõnaraamatud väikese mahuga (A. N u r k, J. P u s z - t a y, Eesti-ungari sõnastik. Szombathely, 1993; S.-E. S o o s a a r, Sz. T ó t h, Eesti-ungari [sõnastik]. Tallinn, 2000; J. P u s z t a y, T. R ü ü t m a a, Ungari-eesti sõnastik. Szombathely, 1995; S.-E. S o o s a a r, Ungari-eesti sõnastik. Tallinn, 2007). Sõnaraamatutest varem avaldati vestlussõnastikke: Tallinnas ilmus 1936. aastal Géza Jakó „Eesti-soome-ungari keele õpik turistidele”, 1973. aastal sama autori „Eesti-ungari-vene vestlussõnastik” ning 1998. aastal Szombathelys Tiina Rüütmaa „Eesti-ungari vestmik”. On ilmunud ka spetsiifilisema sisuga sõnastikke: Ilona Töröki ja Lea Kreinini koostatud „Ungari-ees- ti prefiksverbide sõnastik” (Tartu, 1999), Anu Kippasto, Anu Nurga ja Tõnu Seilenthali „Ungari-eesti rekt- sioonisõnastik” (Tartu, 1997) ning János Pusztay ja T. Rüütmaa on aval- danud Euroopa Liidu Eestit puudutava- tes dokumentides kasutatud leksika eesti-ungari ja ungari-eesti sõnaloendid „Ész-t-magyar szójegyzék...” (Szombathe- ly, 1999). Kindlasti väärib siin maini- mist ka väljaanne „Ungari-eesti vana- sõnu ja kõnekäände saksa, inglise ja ladina vastetega” (Veszprém, 1985) ja selle täiendatud trükk „Ungari-eesti vanasõnu ja kõnekäände saksa, inglise, soome ja ladina vastetega mari ja komi lisanditega” (Veszprém, 1987). Huvitava faktina võib lisada, et TLÜ Teadus- raamatukogus on kohapeal kasutata- vad Karl Mummi käsikirjalised ungari- eesti ja eesti-ungari sõnastikud.

Vladimir Veršinin (Mari Keele ja Kirjanduse Instituut, Joškar-Ola) andis ettekandes „Mari keele sõnaraamatud: edusammud ja puudujäägid” ülevaate

mari keele sõnaraamatutest ja mari leksikograafia praegusest seisust. Kok- ku on ilmunud üle 100 sõnaraamatu, aga paljud neist on väikesed. Olulise- matest sõnaraamatutest mainis V. Ver- šinin seletussõnaraamatut, murdesõna- raamatut (ilmunud Ungaris), pöörd- sõnastikku (ilmunud Soomes) ja topo- nüümiassõnastikku (kuid nii Marimaal kui ka mujal, kus marilasi elab, on pal- ju piirkondi veel läbi uurimata). Etümo- loogiasõnaraamat on pooleli, aga nagu esineja mainis, Venemaal etümoloo- gili- si uurimusi eriti ei toetata, ka ei ole Marimaal vastavat töörühma. Ennekõi- ke oleks vaja koolisõnastikke, tavakasutajale mõeldud sõnastikke ning teadus- likke sõnaraamatuid spetsialistidele ja raamatukogudesse. Kavas on ka mari entsüklopeedia koostamine. V. Veršinin osutas, et mari raamatute puhul on väga tähtis tiraaži täpne määramine, et keegi ei saaks öelda, et asjatult raha raisatakse.

Galina Nekrassova (Komi Keele ja Kirjanduse Instituut, Söktövkär) ette- kandest „Komi leksikograafia: tänapäeva olukord ja perspektiivid” selgus, et komi sõnavara uurimine ja avaldamine on suhteliselt heal järjel. Olemas on kaks- keelseid tõlkesõnastikke (komi-vene, vene-komi, komi-ungari, komi-soome, udmurdi-komi, viimast ilmus küll ainult 150 eksemplari), ortograafia sõnaraa- mat, sõnatuletuse sõnaraamat, termino- loogiasõnaraamatuid, toponüümiassõnas- tikke ning epiteetide, neologismide, homonüümide, sünonüümide ja anto- nüümide sõnaraamat. Etümoloo- giasõna- raamat, mis pärineb 1970. aastast, vajaks uuendamist ja täiendamist. Mur- desõnaraamat anti välja 1961. aastal, praegu tehakse uut. Tööd kergendab see, et kõigi komi murrete kohta on ilmunud monograafia, mille lõpus on ka sõnastik. Üks põhilisi töid on praegu ka entsüklo- peedia „Komi keel” koostamine. Esineja mainis, et komi raamatute tiraaž on väi- ke: enamasti 2000, koolisõnastikel 3000.

Jelena Rjabina (EKI, TÜ) pidas ette-

kande „Udmurdi leksikograafia probleemid”. Ta andis udmurdi sõnaraamatutest ajaloolise ülevaate. Kuigi alates XVIII sajandi algusest kuni tänapäevani on välja antud üsna palju ja eri tüüpi sõnastikke, osutas esineja sellele, et mitme olulise heatasemelise sõnaraamatu puudumine raskendab udmurdi keele uurimist ja õpetamist.

Iris Metsmäe ja Meeli Sedriku (EKI) ühisettekanne „Eesti etümoloogia-sõnaraamatust” käsitles eesti keele etümoloogiasõnaraamatu peagi valmivat ühekoitelist nn rahvaväljaannet ja sellele eelnenud tööd. Kartoteegi koostamist alustati 1975. aastal, praegu on selles pool miljonit kaarti, aga andmebaasina kasutatav see ei ole. Sõnaraamatu koostamistöö algas 2003. aastal ja esialgne käsikiri peaks valmima tänavu. Ettekandes tutvustati sõnaraamatu struktuuri: märksõna järel esitatakse grammatikainfo, tähendus, murdevariandid, samatüvelised sõnad, tuletised, tüvevariandid, etümoloogia, kommentaar (vahel esitataksegi etümoloogia kommentaarina, nt tehissõnade puhul). Bibliograafiat sõnaraamatusse ei tule. Etümoloogia sisaldab omasõna puhul sugulaskeelte vasted, vanade laenude korral laenuallika tütarkeelte vasted ja sugulaskeelte vasted, uuematel laenudel märgitakse laenuallikas koos tõlkega. Kui eesti sõna on laenatud mõnda teise keelde, siis osutatakse sellele kommentaaris. Tegemisel on ka andmebaasi-variant. Kui ühekoiteline on valmis, siis loodetakse hakata koostama uut, põhjalikku etümoloogiasõnaraamatut.

Jelena Kallas (EKI, TLÜ) arutles eesti keele õppesõnastike koostamis-põhimõtete üle.

Klaas Ruppel (Kodumaa Keelte Uurimiskeskus, Helsingi) kõneles lapi keele etümoloogiaandmebaasist „Álgu”, mis on kättesaadav aadressil <http://kaino.kotus.fi/algu>. Praegu on andmebaasi põhiosadeks Juhani Lehtiranta „Yhteissaamelainen sanasto” ja Károly Ré-

dei „Uralisches etymologisches Wörterbuch”, edaspidi on kavas lisada veel uurali ja soome etümoloogiasõnaraamatuid ning Just Knud Qvigstad’ ja Eliel Lagercrantzi suured lapi keele sõnaraamatud. K. Ruppel rõhutas, et tegelikult ei ole see ainuüksi etümoloogiaandmebaas, sest sisaldab viitu ka teistele andmebaasidele ja teistest andmebaasidest (k.a. ÖS). Edaspidi loodetakse selle andmebaasi põhjal sama ülesehitusega andmebaase ka teiste soome-ugri keelte jaoks, mingeid muudatusi selleks tegema ei pea, kuid raskus seisneb K. Ruppeli sõnul selles, et Kodumaa Keelte Uurimiskeskus peab vähendama töötajaskonda 2015. aastaks kolmandiku võrra ja andmebaasi „Álgu” tegijaid jääb vähemaks juba 2009. aastal, ka jäetakse ära põhjalapi etümoloogiasõnaraamatu koostamine.

Jack Rueter (Kodumaa Keelte Uurimiskeskus, Helsingi) pidas ettekande „Sõnaraamatust andmebaasiks”, tutvustades 1987. aastal alustatud tööd, mille tulemusena muundati Heikki Paasoneni mordva sõnaraamatu aines-tik (kokku üle 2700 lk) andmebaasiks, mis loodetakse peagi aadressil <http://kaino.kotus.fi/> kättesaadavaks teha.

Tamás Janurik (Kecskemét–Székesfehérvár) andis ülevaate ungari tule-tusliidete sõnaraamatust.

Valts Ernštreits (Liivi kultuurikeskus) kõneles liivi keele sõnavara allika-test uue sõnaraamatu tegemise vaate-vinklist. Tema seisukoht oli, et tulevase sõnaraamatu põhialuseks peaks saama liivi keele korpus, mida ei ole veel olemas. Sellesse tuleks koondada seni ilmunud praktilised sõnaraamatud ning teaduslikud sõnaraamatud ja uurimused (ning nende alusmaterjal, kui see on olemas), liivi-läti-esperanto vestlus-sõnastik, ajakiri Livli ja teised trükitud väljaanded, käsikirjalised sõnavara-kogud, 300-leheküljeline liivi aabitsa käsikiri, käsikirjaline liivi folkloorikogu ja liivi etnograafiasõnaraamatu käsi-

kiri, mis asuvad Tartus Kirjandusmuuseumis, ja mitmesugused muud käsi- kirjad. Esineja avaldas lootust, et ehk võiks kas või Kirjandusmuuseumist veel midagi leida. Raskustena mainis ta ennekõike eri allikate transkriptsiooni ja tõlkevastete erinevusi, allikate ebaühtlast läbiuuritust, aga neist saab üle, kui korpuse koostamispõhimõtted selgelt kokku leppida.

Karl Pajusalu (TÜ) tutvustas salatsiliivi sõnaraamatut, mida ta koostab koos Eberhard Winkleriga (Göttingeni Ülikool) ja mis on kavas välja anda juba tänavu. Sõnaraamatu koostamise ajendas tähelepanek, et F. J. Wiedemanni sõnaraamat, mille ta 1861. aastal A. J. Sjögreni ainekute põhjal välja andis, ei ammenda seda materjali täiel määral. Lisaks on olemas ka varasemaid salatsiliivi allikaid, mis samuti uude sõnaraamatusse kaasatakse.

Silja Grünberg (EKI) kõneles vadjakeele sõnaraamatu koostamisest, töö alustamisel tekkinud probleemidest, ainekust (kartoteegis on üle 204 000 sõna). Koostamise algusest kuni esimese köite ilmumiseni (1990) kulus 25 aastat, nüüdseks on ilmunud viis köidet. Alates 5. köitest koostab ja toimetab S. Grünberg sõnaraamatut üksi, praegu on käsil 6. köide.

Eszter Ryttkay (Ungari Teaduste Akadeemia Keeleteaduse Instituut) kõneles handi keele ühe murde ühel kõnelejal põhinevast sõnaraamatust, mis võiks olla eeskujuks kaduvate keelte ainestiku talletamisel.

Tõnu Seilenthal (TÜ) pidas ettekande „Ungari-eesti sõnaraamatust”, millest selgus, et tänavu valmib lõpuks kauaoodatud suuremahuline sõnaraamat. 1970. aastatel kirjastuse Valgus jaoks koostatud keskmise suurusega sõnaraamat, mis oli kavas välja anda Turu fennougristide kongressiks, sai küll sedelkartoteegina valmis, aga jäi ilmunuta. Uus sõnaraamatukava algatati 1994. aastal, kui hungaroloogia

sai TÜ-s omaette erialaks. „Ungari-eesti sõnaraamatust” on umbes 40 000 märksõna ja iga märksõna on väga põhjalik. Sõnaraamat ilmub kahes versioonis: ungarikeelse pealkirjaga 500 ja eestikeelse pealkirjaga 2000 eksemplari, internetiversiooni ei tule. T. Seilenthal tegi juba teatavaks ka raamatu esitluse aja: kas 1. või 2. juunil Tartus, kus ungari keele aasta puhul korraldatakse konverents „Ungari keel suures maailmas ja ungari keel Eestis”.

Svetlana Jedögarova (TÜ) kõneles eesti-udmurdi sõnaraamatu koostamisest, mis sai alguse 2007. aastal. Raamatusse tuleb ühtekokku umbes 18 000 märksõna.

Vadim Danilov (TÜ) rääkis Sergei Maksimovi, Sirkka Saarineni ja iseenda koostatud udmurdi-soome sõnaraamatust (Udmurttilais-suomalainen sanakirja. Turku, 2008), mis sisaldab üle 22 000 sõna.

Kakskeelseid sõnaraamatuid puudutavates ettekannetes käsitleti ka – loomulikult eesti keelega seoses – mittesoome-ugri keelte leksikograafiat. Wiesław Tomasz Stefańczyk (Poola) pidas ettekande „Eesti-poola leksikograafia-traditsioon”, millest selgus, et M. Nurmiku ja E. Skomorowski „Praktilisele eesti-poola, poola-eesti käsiraamatule” (1937) tuli järg alles 2000. aastal, kui vastavalt Krakovis ja Varssavis ilmusid „Eesti-poola sõnastik” ja „Poola keel”, mõlema koostajad on Lemmi Erin ja Wiesław Stefańczyk.

Ellen Dovgan (EKI) kõneles oma ettekandes „Eesti-ukraina sõnaraamatu koostamise põhimõtetest” ka Eesti-Ukrainas tihenevatest sidemetest. Eestis elab ukrainlasi ja Ukrainas, ennekõike Krimmis ja Kiievis, eestlasi. Eesti keelt õpetatakse Krimmis Aleksandrovka koolis ja ukraina keelt Eestis pühapäevakoolides. Sõnaraamatusse, mille koostamist alustati 2008. aastal, tuleb umbes 20 000 märksõna.

Madis Jürviste (TÜ) tutvustas ette-

kandes „Suur eesti-prantsuse sõnaraamat (GDEF) ja eesti-prantsuse joondatud korpus” tööd, mille eesmärgiks on koostada nii trükitud kui ka internetis kasutatav sõnaraamat.

Raamatuesitlus, kus marilane Valeri Alikov (Helsingi) esitles Viivi Luige ro-

maani „Seitsmes rahukevad” mäemarikeelset tõlget „Šõmšõ tõr šosõm”, haakus hästi seminari teemaga, on ju sõnaraamatud ka kultuurivahetuse üks eeldusi.

VÄINO KLAUS

GUSTAV SUITSU JUUBELISEMINAR HELSINGIS

Gustav Suitsu 120. sünnipäeva tähistati 21. novembril 2008. aastal Helsingis, Soome Kirjanduse Seltsi peosaalis piduliku seminariga „Gustav Suits, Soome ühiskond ja XX sajandi alguse Helsingi” („Gustav Suits, suomalainen sivistyneistö ja 1900-luvun alun Helsingi”). Seminari avas SKS-i esimees Tuomas M. S. Lehtonen, lõpusõnad ütles Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Janika Kronberg. Avasõnas rõhutas üks juubeliseminari korraldajaid Sirje Olesk vajadust uurida soome kultuuri mõju tulevase professori kujunemisaastatel. Oli ju G. Suits Helsingiga seotud pea 20 aastat: alates varasest noorusest kuni perega 1921. aastal alaliselt Tartusse kolimiseni. Paljud protsessid eesti ja soome XX sajandi alguse kultuurielus olid S. Oleski arvates võrreldavad, kuid Soome ühiskond oli vabameelsem.

Seminaril peeti kokku neli ettekannet. G. Suitsu kauaaegse uurija Peeter Oleski ettekanne käsitles noort G. Suitsu Helsingi kirjandus- ja teadusringkondades („Gustav Suits, noor humanist Eino Leino ja Yrjö Hirni vahel”), otsides tema kõige olulisemaid mõjutajaid ja jälgides tema huvide kujunemist alates soome fennougristikast kuni itaalia, prantsuse ja vene kirjanduseni. G. Suitsu Helsingi perioodi taustana tõi P. Olesk välja XX sajandi alguse soome kirjanduspildi kolm suunda (*karelianism*, *tolstoilus*, *Gorki harrastus*). G. Suitsu saatust kirjandus- teadlasena mõjutas Yrjö Hirni antud doktoriväitekirja teema Juliana von Krüdenierist. Kõneleja rõhutas, et võrreldes

F. Tuglasega ei olnud G. Suits pagulane, vaid sai Helsingis akadeemilise hariduse ja käis läbi paljude loovinimestega.

Marja Jalava (Helsingi Ülikool) käsitles uue luule ja kultuuri sündi XX sajandi alguse Soomes („Soome renessanss? XX sajandi alguse mõttesuundumus”). Soome noored kunstnikud ja luuletajad võtsid eeskuju Pariisi boheemlastest-humanistidest, liikumine koondus nii soome kui ka rootsikeelsete päevalehtede ümber. P. Oleski mainitud *karelianismi* kõrval nimetas M. Jalava veel sümbolismi ja dekadentsi, Friedrich Nietzsche ja Charles Baudelaire'i ülisuurt mõju. Tõlgiti Edgar Allan Poed, naiskirjanikke jt seni tähelepanuta jäänud autoreid. Vastukaaluks XIX sajandi lõpu fennomaanlikule liikumisele genereeris F. Nietzsche filosoofia M. Jalava arvates sellele vastandlikku aristokratismi, mis noortele meeste sobis. Ajastut oluliselt mõjutavate teemadena nimetas M. Jalava ka vabaarmastust ja vabamõtlemist, (salongi)sotsialismi ning lõpuks usumüstikaga tegelevat antipositivismi ja irratsionalismi.

Laura-Kristiina Moilanen (Jyväskylän Ülikool) analüüsis talupojakultuuri väärtusi XIX ja XX sajandi vahetuse proosas („Talupoeglikud ja soomelikud väärtused sajandivahetuse soomekeelses proosas”). Kunstilisusest olulisem oli talupoja elukorralduse realistlik kujutamine, identiteedi probleemid, omakultuur ja selle väärtused külaühiskonnas. Proosakirjanduses tulid traditsioonilise talupoja kultuuri väärtused selgelt esile, rõhutati

mineviku, põlise elukorralduse ja töötegemise olulisust. Kõneleja juhtis tähelepanu soomlastest haritlaste ebamäärasele positsioonile XX sajandi alguse Soome ühiskonnas ning vajadust arvestada kultuurist rääkimisel eri grupe.

Seminari lõpetas Rutt Hinrikuse ettekanne Aino Suitsust („Armastus ja saatust. Aino Thauvón-Suits kahe maa vahel”). Ettekande aluseks oli tütre-tütar Marit Kangro vahendusel Kirjandusmuuseumisse jõudnud Aino Thauvón-Suitsu päevikud, mis algavad 15-aastase Aino noorpõlvega Pudasjärvi pastoriperes, kõnelevad abiellumisest

Gustaviga, elust Helsingis ja Tartus ning kestavad pagulaspõlveni Rootsis. Päevikud pakuvad rikkalikku materjali G. Suitsu kohta, kuid ka kirjutaja tundliku sule läbi sündinud värskeid ja elavaid ajapilte. R. Hinrikuse arvates väärivad A. Thauvón-Suitsu päevikud kõrvutamist Aino Kallase päevaraamatutega.

Juubeliürituse lõpetas ringkäik Soome Kirjanduse Seltsi ruumides, kus Teise maailmasõja ajal oli asunud põgenike abistamisega tegelnud Eesti Büroo ja ajalehe Malevlane toimetus.

MARIN LAAK

KEELEPÄEV HAMBURGIS

23. novembril 2008 toimus Hamburgi Ülikooli fennougristika instituudis Emakeele Seltsi keelepäev, mille kohalik peakorraldaja oli Hamburgi Eestlaste Akadeemiline Selts. Kohal oli umbes 35 inimest, kelle hulgas olid eelkõige Saksamaal elavad eestlased.

Eestist tulnud pidasid kokku kolm ettekannet. Renate Pajusalu (TÜ) kõneles teemal „Eestlaste vestlusstiil võrreldes venelastega”. Ettekandes tutvustati eelkõige pöördumisvormide (*teie* ja *sina*) valiku kohta tehtud sotsiolingvistilise uuringu tulemusi ning vaadeldi, kuidas kasutatakse pöördumisvormeleid ja nimetatakse kolmandat isikut formaalses situatsioonis.

Ettekandes „Keelenõuviidad” tutvustas Kadri Sõrmus (TÜ) veebiaadresse, mille abil iga eesti keele huviline saab oma keelt kontrollida ja arendada. Eesti Keele Instituudi aadressilt www.eki.ee tutvustati eesti kirjakeele normi aluseks oleva „Eesti õigekeelsussõnaraamatu ÕS 2006” veebiversiooni kasutamist, „Eesti keele käsiraamatu” veebiversiooni ning keelenõuande lehekülgi. Keelevara lehel www.keelevara.ee tutvuti keelevara tasuta keskkonnaga. Lähemalt vaadati vabavaralise sõnasti-

ku „Maailma kohanimed” kasutamist ning tõhusat abimeest „Arvud eesti keeles”, mis sobib neile, kel arvude kirjutamisega probleeme. Keeleveebi lehel www.keeleveeb.ee uuriti eesti keele sõnastike (nt sünonüümide ja antonüümide leidmiseks sobiva „Tesaauruse”, mõistelise sõnaraamatu „TEKsaurus”, „Kõnekäändude ja fraseologismide andmebaasi”) kõrval ka erialasõnastikke ning eesti keele tarkvararakendustest eesti keele lemmatiseerijat. Tutvuti eesti keele koondkorpusega ning spelleri ja vormimoodustaja võimalustega.

Andero Adamson (EV Haridus- ja teadusministeerium) andis oma ettekandes „Eesti keele akadeemiline välisõpe” üldise ülevaate „Rahvuskaaslaste programmist” ning selle toimumisest ja tutvustas üksikasjalikumalt selle haridusmeedet. Samuti oli juttu eesti keelt väljaspool Eestit õpetavatest koolidest ning tutvustati õpetajate täienduskoolitussüsteemi ja kirjeldati uute õpetajate leidmise keerukust. Lisaks sellele anti ülevaade Eestis toimuvatest suvistest laste kee-laagritest ning õpetuskohtade toetamisest erinevate õppematerjalidega.

RENATE PAJUSALU

SEMINAR „LÕUNAEESTLASED LÄTIS”

2008. aasta 12. detsembril toimus Tartu Ülikoolis seminar „Lõunaeestlased Lätis”, mille korraldas TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus. Keskus on erinevatele lõunaeesti teemadele keskendunud seminare korraldanud 2001. aastast alates ning see seminar oli juba viieteistkümnnes.

Läti lõunaeestlaste temaatika oli keskuse tähelepanu keskmes kogu 2008. aasta jooksul: toimusid ekspeditsioonid sealsetele aladele, tudengite suvine murdepraktikagi korraldati Läti-Eesti piiri äärses Vana-Laitsna vallas. Tulemuseks oli hulk huvitavat ainetikku ja uusi teadmisi, mis omakorda oli otseseks ajendiks seminari teema valikul.

Seminari avas Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse juhataja Paul Hagu.

Karl Pajusalu (TÜ) pidas ettekande „Lõunapoolseimast lõunaeesti keelest”. Peale Leivu ja Lutsi keelesaare vaatles ta ka Eesti-Läti piiri lähedal kõneldud lõunaeesti murrakuid. Ta rõhutas, et Läti eri paikkondade lõunaeesti keelel on ühisjooni. Ühelt poolt võivad need olla põhjustatud läti keele mõjust, teiselt poolt aga ka perifeersest asendist, väljendades kunagise lõunapoolseima lõunaeesti keele eripära.

Heiki Valk (TÜ) võrdles ettekandes „Lõunaeestlased Põhja-Lätis: arheoloogia andmed” läti ajaloo käsitlusi järelustega, mida võimaldab teha arheoloogiline aines. Läti ajalookäsitluses arvatakse läänemeresoomlaste ja latgalite etniline piir olevat juba XII sajandi lõpul paiknenud enam-vähem samal joonel praegusega. Heiki Valk tõdes, et arheoloogiline aines lubab selles väites kahelda: läänemeresoomse asustussarekesi võis Ida-Läti põhjaosas püsida veel keskajal ja hiljemgi. Ta tõi esile Kirde-Läti Adsele maakonna: selle elanikkonda võib Võrumaa Siksälä kal-

mistu kaevamistulemuste ja Vene kroonikates XII sajandil mainitud Otšela tšuudide nimetuse põhjal pidada läänemeresoomeliseks. Adsele maarahvaga võiks tema arvates seostada ka leivu keelesaare. Adsele peamiseks keskuseks oli praeguses Alüksnes asuv Aluliina linnus, mis oli seotud teise tähtsa võimukeskuse Irboska linnusega.

Mare Piho ettekanne „Lutsidest etnoloogi pilguga” põhines autori välitööde tulemustel aastatest 2002 ja 2008 ning folklorist Oskar Kallase 1894. aastal ilmunud artikli „Lutsi maarahvas” etnoloogilisel tõlgendamisel. Ettekandes tutvustati ja analüüsiti 4–5 põlvkonna jooksul lutside kogukonnas toimunud muudatusi ja innovatsioone. Ettekanne oli rikkalikult illustreeritud fotomaterjaliga.

Hannes Korjus (Riia Katoliikliku Usuteaduse Instituut) vaatles ettekandes „Lutsi maarahva kirikud, kogudused ja preestrid” oletusi selle kohta, millisest Eesti piirkonnast ning millal ja miks võisid lutsid oma asualadele sattuda. Ta arvas, et Lutsi piirkonda saabunud maarahvas võis olla pigem katoliku usku, kui väljarändamine sai teoks koos Tartust ja Lõuna-Eestist (ka Vastseliinast) lahkunud poola mõisnike ja ametnikega XVII sajandi algul. XVIII sajandil välja rännanud või vangideks veetud talupojad võisid olla juba pigem luteri usku. Läti Vabariigi 1925. ja 1935. aasta rahvaloendusel Lutsi maakonnas ennast eestlastena identifitseerinud isikute seas võis selgelt täheldada kolme põhilist usulist identiteeti: luteriusulisi, katoliiklasi ja õigeusulisi.

Peeter Päll (EKI) vaatles ettekandes „Siirdkohanimed keelesaartel?” võimalust, et osa eesti keelesaartel (Leivu, Lutsi ja Kraasna) kasutatud kohanimed on sinna siirdunud koos asukatega Eesti mingist piirkonnast, nagu näiteks

mõningad Hiiumaa kohanimed on pärit Saaremaalt. Selleks kõrvutas ta keele-
saarte kohanimesid ja nende Eesti
paralleele. Võrdluse tulemusel selgus,
et kõige rohkem paralleele leidub keele-
saarte kohanimedele Kagu-Eestis, mis
eristub selgelt muust Eestist. See ei
pruugi tõestada siirdkohanimedele ole-
masolu, kuid näitab kindlasti, et keele-
saarte kohanimed on tüüpilised lõuna-
eestilised nimed.

Evar Saar ja Sulev Iva (Võru Insti-
tuut) olid 2008. aasta juulis Lätis Vana-
Laitsnas (Veclaicemi vallas) toimunud
murdepraktika juhendajad ning mõle-
ma ettekanded põhinesid sealt kogutud
ainesel.

Evar Saar osutas oma ettekandes
„Vana-Laitsna võrokõisi kotussõnim-
mist”, et Vana-Laitsna tänapäevased
võrukeelsed kohanimed on valdavalt
noored ja pärinevad sellesse piirkonda
XX sajandil algul asunud eestlastelt.
Kaua ühel kohal püsinud keelepiir on
põhjustanud nimede läti keelde tõlki-
mist ja tagasitõlkimist, vanu äratunta-
vaid lõunaeesti substraatinimesid, nagu
Raipalu järv / Raipala ezers, leidub es-
mapilgul küllalt vähe.

Sulev Iva andis oma ettekandes üle-
vaate Vana-Laitsna valla võrokeste
keelest ja selle olukorrast. Välitöödel
saadud keeleainestest ja vestlustest sel-
gub, et enamik Vana-Laitsna kandi
eestlastest räägib enam-vähem seda-
sama võru keele varianti, mida kõnel-
dakse kõige vahetumas läheduses Ees-
ti poolel Luutsniku ja Krabi kandis.
See on tüüpiline Lääne-Rõuge murrak,
mis jääb ida- ja läänevõru keeleskaalal
umbes keskele, kuid sotsiolingvistiliselt
olulisemate tunnuste (järgsilbi *u*, sees-
ütleva *n*-lõpu) poolest siiski kindlalt
läänevõru poolele. Kohati kuuleb Vana-
Laitsna kandis veel selgemalt läänvõ-
rulist keelt, mis meenutab enim Karu-

la murrakut. Selle kõnelejad teavadki
oma esivanemaid Karula kandist tul-
nud olevat. Eesti kirjakeelt Läti piiri
tagused võrokestsed enamasti ei oska,
mistõttu nende võru keel on üsna algu-
pärane ja puhas, kuid pisut lätipäraselt
hääldatud. Oma keelt kõneleb üksnes
vanem ja keskmine sugupõlv. Noore-
mad räägivad ainult läti keelt, saades
võru keelest parimal juhul vaid aru.

Terje Lõbu (TÜ) kirjeldas oma ette-
kandes „Vana-Laitsna eestlaste kooli-
teed” Läti Vabariigi algusajast alates
Läti aladele jäänud Vana-Laitsna valla
laste haridusvõimalusi. Eesti riigi piiri-
de määramisel Vabadussõja järel jagu-
nes Võrumaa lõunapoolseim Vana-
Laitsna vald kahe riigi vahel: 1/3 jäi
Eestile, 2/3 Läti riigile. Eestikeelse
hariduse omandamine ei olnud lätikeel-
ses keskkonnas probleemitu, sest Läti
riigi rahvuspoliitika ei soosinud muu-
keelseid (sh eesti) koole. Siiski õnnestus
Vana-Laitsna eesti lastel takistuste
kiuste (pikk koolitee, kehvad kooliruu-
mid, õpetajate nappus jne) kuni 1940.
aastate lõpuni omandada emakeelne
algharidus koduvallas. Eesti kooli sul-
gemise järel tuli teha valik: kas jätkata
kohalikus lätikeelses koolis või võtta
ette pikem koolitee teisele poole piiri
Eesti koolidesse. Koolikeele valik mää-
ras ka laste edasise elukäigu: eesti koo-
lis õppinute elutee jätkus eestlasena ja
enamasti Eestis, läti koolis õppinud
eesti lapsed sidusid oma tuleviku Läti-
ga ning nende lapsed ei kõnelnud enam
eesti keelt.

Seminari lõpetas traditsiooniline
iloõdak Lõuna-Eesti keele- ja kultuuri-
uuringute keskuses. Ilmar Vananurm
tutvustas oma raamatuid „Sain haara-
ta hetki” ja „Vii üle vii”.

TRIIN IVA

LÜHIKROONIKA

• 27. veebruarist 1. märtsini toimus Tartu Ülikooli vene kirjanduse õppetooli korraldusel 16. korda Juri Lotmani sünniaastapäeva puhul teadusseminar. Seekord esines seminaril terve rida doktorante, kes andsid ülevaate parasjagu käsilolevast uurimistööst. Slaavi filoloogia osakonna õppejõudude ja doktorantide kõrval esinesid teadlased Itaaliast, Venemaalt, Saksamaalt ja Kanadast. Üle anti ka 2009. aasta Lotmani stipendium, mille sai semiootika-doktorant Andreas Ventsel ja slaavi filoloogia doktorant Inna Bulkina. Seminari üks tähtsündmusi oli professor Lotmani ja tema abikaasa Zara Mints viimasele elukohale Tähtveres, Laulupeo 7 paigaldatud mälestustahvli pidulik avamine.

• 6. märtsil toimus Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuses seminar „Kultuuriülekanne, kultuurivahetus, postkolonialism: moodsate märksõnade mõju Eesti ajaloo ja kultuuri uurimisele”. Selle diskussiooniga sooviti arutada kirjanduskeskuses täidetava sihtfinantseeritava teadusteema „Autogenees ja ülekanne: Moodsa kultuuri kujunemine Eestis” põhiküsimusi laiemas kontekstis. Sõna võtasid Jüri Kivimäe, Krista Kodres, Ulrike Plath, Olaf Mertelsmann, Tiina Kirss ning Tiit Hennoste.

• 7. märtsil korraldas Eesti Akadeemiline Orientaalselts igakevadise, seekord XXI orientalistikapäeva. Ettekanetega esinesid tunnustatud Ida-uurijad Tartu Ülikoolist ja väljaspoolt: Peeter Espak, Vladimir Sazonov, piiskop Eelija (Ott Ojaperv), Henn Käärik, Märt Läänemets, Laur Järv ja Harri Ints. Linnart Mäll tutvustas sõna-, muusika- ja pildiprogrammis Lõuna-India linna Mahet. Toimus Tiibeti-temaalise dokumentaalfilmi „Sõnumitooja” (autor Leeni Linna, helilooja Sven Grünberg) esilinastus Tartus.

• 12. märtsil korraldas Eesti Rahvusraamatukogu seitsmenda emakeelepäeva „Kas keelt saab taltsutada?”, mis oli inspireeritud Valdur Mikita raamatust „Metsik lingvistika”. Avasõnad lausus Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor Janne Andresoo. Sõna võtsid Valdur Mikita („Keel – künnihärg või metslane?”), Peeter Tulviste („Mis inimene keelega teeb?”), Ene Vainik („Sõnadesse püütud emotsioonid”), Mati Hint („Keel vajab lugupidamist”) ja Toomas Liivamägi („Ütle üks ilus eestikeelne sõna”).

• 12. märtsil tähistati Eesti Filoloogiateadusliku Üliõpilasseltsi korraldusel Tallinna Ülikoolis emakeelepäeva. Päev algas etteütlusega. Sellele järgnenud konverentsi avasid Mart Rannut ja Jüri Viikberg. Konverentsil esinesid keele- ja kirjandusteemaliste ettekanetega TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudi ning germaani-romaani keelte ja kultuuride instituudi bakalaureuseõppe üliõpilased, magistrandid, doktorandid ning vilistlased. Seejärel esitleti kogumikku „Noored filoloogid. Emakeelepäev täis tarkuseteri”. Raamat koondatakse Tallinna Ülikoolis ajavaheajal 2007–2009 korraldatud emakeelepäeva üliõpilaskonverentside ettekanete paremiku.

• 16.–18. märtsini toimus Eesti Kirjastuste Liidu korraldusel Tallinnas kolmas tõlkijate ja toimetajate koolitusseminar „Erinevad tõlkemeetodid ja tõlkeviisid”. Esimene päev kulus loengute kuulamisele. Mihkel Möisniku ettekande teema oli „Raamatu saamine”. Krista Kaer kõneles fantaasiakirjanduse, Triinu Pakk filosoofiliste tekstide ja Doris Kareva luule tõlkimisest. Mati Soomre vahendas toimetajatöö rõõme ja muresid ning Indrek Koff rääkis prantsuse keelest tõlkimisest. Kahel järgneval päeval jätkati praktiliste töödega.

• 18. märtsil toimus Käärikul eesti folkloristide 4. talvekonverents „Kriis”.

Arutleti selle üle, mis on kriis teaduses, mõtlemises ja rahvaluules ning milline on kriisi(aja) teadus, mõtlemine ja rahvaluule. Ettekandeid pidasid Mall Hiemäe („Miks ma ei taha rääkida kriisi ületamisest”), Piret Voolaid („Narratiivsed piltmõistatused ehk piltmõistatusjutud – kahe folkloorižanri piirijuhum”), Nikolai Kuznetsov („Modernse kultuuri roll komi keele säilitamisel. Viis aastat hiljem: kriis jätkub”), Taive Särg („Pärimusmuusika kui taaspöördumine lätete juurde”), Aado Lintrop („Tule taevas appi! Igavese sinitaeva kultus ja munktengerism”), Liisi Laineste („Privaatse elu kriiside lahendamisest internetis: abiotsimine, enesetapp, lein”). Teise päeva esinejate hulgas olid Madis Arukask („Kollektiivne ja individuaalne vepsa vanema põlve keelejuhtide kriisikäitumises”), Katre Kikas („Rahvus ja raamat pärimuslikus raamatuloos”), Mare Kõiva („Mis keeles me räägime lemmikutega”). Vaadata sai ka Jane Kalajärve, Renata Sõukandi, Raino Kalle, Marika Alveri, Kristina Opgajani ja Piret Paali stendiettekandeid.

• 21.–22. märstil toimus Taevaskojas arheoloogia ja folkloristika kevadkool „Muistis pajatab”. Ettekannetega esinesid Mall Hiemäe („Usundiliste kujutelmade vanuse problemaatikast”), Anti Lillak („Paiga tähenduse muutumine ajas”), Marju Kõivupuu („Kalmed ja kalmistud kombekäitumises ja rahvapärimuses”), Jaanika Hunt („Surma-kultuuri suundumustest”), Mare Kalda („Sõlgi, raha ja muid asju Lammasmäelt. Aarded rahvapärimuses”), Priit Lätti („Pärimuse kasutamise võimalikusest arheoloogias Järvamaa näitel”). Arheoloogiatudengid Allar Haav, Pikne Kama, Maarja Olli ja Ragnar Saage tutvustasid oma pärimuskogumismatka, mis toimus 2008. aasta sügisel Kose ja Muhu kihelkonnas.

• 26. märtil toimus Tartu Ülikoolis Emakeele Seltsi aastakoosolek. Akadeemiline ettekanne oli Jüri Viikbergilt

(„Väliseestlased ja eesti keel”). 89. tegevusaasta aruande esitas ES-i teadussekretär Annika Hussar, järgnes revisjonikomisjoni aruanne ja uue juhatuse valimine. ES-i auliikmeteks valiti Viivi Maanso, Ellen Uuspõld ja Tiit-Rein Viitso.

• 28. märtil toimus Tartu Kirjanduse Maja krüptis Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuri- ja kirjandusteooria töörühma ning Eesti Kirjanduse Seltsi konverents „Unustuse arheoloogia”. See oli jätkuks eelmisel aastal toimunud konverentsile „Unustuse arhiiv”. Kui mullune konverents keskendus konkreetsemalt „unustatud” tekstidele ja lugemisviisidele, siis tänavuse konverentsi eesmärk oli laiemalt unustuse enese kirjanduslike, filosoofiliste, ajalooliste, psühhoanalüütiliste ja juriidiliste tingimuste avamine, lühidalt unustuse arheoloogia. Ettekannetega esinesid Mart Kangur („Kirjandus ja unustus”), Aare Pilv („Unustus *vs* mäletamatus (Levinasist tõukuvalt)”), Jaanus Adamson („Freud ja mälu”), Anti Saar („Jubamõeldu”), Toomas Lott („Soteria aistheseos”), Hent Kalmo („Kohustus mäletada, kohustus unustada”) ja Eik Hermann („Valmis-olek või valmis olek: skeptikute maailmatu maailm”).

• 30. märtil toimus Läti Ülikooli väikeses aulas Läti Ülikooli kirjanduse, folkloori ja kunstiinstituudi uurimuste sarja „Võrreldav kirjandus: Balti kirjandus” esimese raamatu „Lätlased, eestlased ja leedulased: kirjanduslikud ja kultuurikontaktid” („Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti”) ja konverentsi kogumiku „Tagasi Balti mälu juurde: kirjanduses kaotatud ja leitud 1940–1968” („Back to Baltic Memory: Lost and Found in Literature 1940–1968”) esitlus. Osalesid Läti Ülikooli rektor Mārcis Auziņš, Eesti Vabariigi Suursaadik Lätis Jaak Jõerüüt, Leedu Vabariigi Suursaadik Lätis Antanas Valionis, kirjandusteadlased, kirjanikud ja tõlkijad.